

TÜRKELİNDE GÜVENLİK VE REFAHIN ARTIRILMASI: KENEŞ-İ DERVİŞAN MODELİ

IMPROVING SAFETY AND WELFARE IN THE TURKISH WORLD: THE DERVISH COMMITTEE MODEL

Onur OKYAR*

Öz

Bu çalışmada; Ahmed Yesevi ve temsilcilerini, günümüzün sosyal ve siyasi ihtiyaçları çerçevesinde, uluslararası ilişkiler perspektifiyle yorumlamak ve Türk dünyasında giderek belirginleşen ötekilik ve çatışma/terörizm sorunlarını çözmek için yeni bir model ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmanın hipotezi, elde edilen bulgular eşliğinde, Türk dünyasında mevcut çatışmaların çözümü için yeni bir otantik modele ihtiyaç olduğu varsayımı üzerine bina edilecektir. Bu bağlamda çalışmada Türk dünyası genelinde ortaya çıkan çatışmaların motivasyon kaynakları ve bu kaynakların din/İslam, demokrasi ve özgürlük kavramlarıyla olan etkileşimleri irdelenmiş, Türk eksenindeki belirli ülkelerin (Türkiye, İran, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan gibi) Türkeli'nin sorunlarına karşı ortaya koymaya çalıştıkları çözüm çabaları, bu ülkeler arasındaki ilişkilerin sebep ve sonuçları ile yeni dünya düzeninde Türk dünyasının üstlenmesi gereken misyonları tartışılmıştır. Çalışmada sonuç olarak Türk dünyasının içinde bulunduğu demokrasi, refah ve güvenlik eksikliklerinin çözümü amacıyla Türk dünyası çatısı altında bir Dervişler Heyeti'nin kurulması gerektiği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Yesevilik, İslam, Terörizm, Uluslararası Güvenlik, Çatışma Çözümü.

Abstract

In this study; it was aimed to interpret Ahmed Yesevi and his representatives in the framework of today's social and political needs from the perspective of international relations and to create a new model in an attempt to solve the increasingly distinctive issues of the otherness and conflict / terrorism problems in the Turkish world (Turkic). In the light of the findings attained, the hypothesis of this study will be based on the assumption that a new authentic model is needed for the solution of existing conflicts in the Turkish world. In this context, the motivational sources of the conflicts that arise in the Turkish world in general and their interactions with the concepts of religion / Islam, democracy and freedom have been scrutinized and the solutions efforts for the problems of Turkic world that some specific Turkic countries (Turkey, Iran, Azerbaijan, Kazakhstan, Turkmenistan, Uzbekistan and Kyrgyzstan) have tried to produce have been discussed along with causes and consequences of the relations between these countries and the missions that should be undertaken by Turkish world in the new world order. As a result, it was argued that a Dervish committee should be established under the roof of the Turkish world with the aim of solving the democracy, welfare and security deficiencies of the Turkish World.

Keywords

Sufism, Islam, Terrorism, International Security, Conflict Resolution.

* Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, onurokyar@hotmail.com.

GİRİŞ

X. yüzyıldan itibaren hem Fars hem de Türk halkları arasında yaygınlaşan tasavvuf geleneği Hoca Ahmed Yesevi ile kurumsallaşmıştır. Farklı mezhepleri mecz edebilen bu kurumsallaşmada temel motivasyon kaynağı, özellikle Türklerin İslamiyet'i benimsemelerine yardımcı olacak kolaylıkları tesis etmek olmuş ve Yesevilik, dervişlik pratiğini esas alarak varlığını günümüze kadar korumuştur. Bu barış merkezli pratiğe rağmen 2016 Küresel Barış Endeksi'ne göre (The Institute for Economics and Peace 2016) son 10 yıl içerisinde dünyamızda çatışma yaşanmamış sadece 10 ülke vardır; bunlar Vietnam, İsviçre, Uruguay, Katar, Japonya, Panama, Mauritius, Kosta Rika, Şili ve Botsvana'dır. Bu çatışmaların en şiddetli ve sistematik olanları ise Osmanlı bakiyesinin toprakları özelinde, Türk dünyasının tarihi coğrafyasında gerçekleşmektedir.

Bu çalışmada; Ahmed Yesevi ve temsilcilerini, günümüzün sosyal ve siyasi ihtiyaçları çerçevesinde, uluslararası ilişkiler perspektifiyle yorumlamak ve Türk dünyasında giderek belirginleşen ötekilik ve çatışma/terörizm sorunlarını çözmek için yeni bir model ortaya koymak amaçlanmıştır. Zira Yesevilik retorik ve pratiği, evrensel ihtiyaçlar çerçevesinde, günümüzde yeniden değerlendirilmeye namzet bir çatışma çözümü modelidir.

Bu bağlamda çalışmada Türk dünyası genelinde ortaya çıkan çatışmaların motivasyon kaynakları ve bu kaynakların din/İslam, demokrasi ve özgürlük kavramlarıyla olan etkileşimleri irdelenecektir. Bu soruna karşı Türk eksenindeki (haritaya göre Türk bükümü tabiri daha doğru) belirli ülkelerin (Türkiye, İran, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan gibi) Türkeli'nin sorunlarına karşı ortaya koymaya çalıştıkları çözüm çabaları, bu ülkeler arasındaki ilişkilerin sebep ve sonuçları ile yeni dünya düzeninde Türk dünyasının üstlenmesi gereken misyonları tartışılacaktır.

Bu hedefe ulaşabilmek maksadıyla çalışmanın hipotezi, elde edilen bulgular eşliğinde, Türk dünyasında mevcut çatışmaların çözümü için yeni bir otantik modele ihtiyaç olduğu varsayımı üzerine bina edilecektir. Bu model, dervişlik ve hikmet kavramlarıyla temellenen Yesevilik ekolünün Çin'den Adriyatik'e kadar olan coğrafyadaki Şii veya Sünni tüm mezheplerce (ki Yesevilik, Safevilerden önce İran coğrafyasında hem Sünni hem de Şii halklar tarafından pratize edilmiştir) kabul edilebilecek yeni bir üst yapılanmanın girizgâhı mahiyetinde olacaktır.

Böylelikle uluslararası sistemde kısır bir döngü olarak varlığını devam ettiren ve Avrasya coğrafyasındaki tüm ülkeleri derinden etkileyen İslam ve terörizm, Türk dünyası ve yoksunluk, eğitimsizlik, geri kalmışlık gibi yanlış ve yanlı algılamalar, Yesevilik nosyonunu esas alarak oluşturulacak bir üst otorite ile bertaraf edilebilecek ve Türk dünyasındaki mevcut ötekiler arasında daha sağlıklı bir yönetişimin sağlanması öncelenmiş olacaktır. Bu bağlamda çalışmanın temel çıkış noktası, yukarıda ifade edilen idealist ve hatta ütopyik sonuçlara Türk dünyası özelinde ne derece yaklaşabileceğini tartışmaktır.

HİKMETTEN HAREKETE YESEVİLİK

Yesevilik; Nakşibendi tarikatına mensup, 1093-1166 (?) yılları arasında yaşamış Hoca Ahmed Yesevi'nin öğretileri ile şekillenmiş ilk Türk tarikatıdır. İlk olarak Türklerin Şamanizm'den sonra İslamiyet'e girmelerine yardımcı olma, Türklerin inanç ve hayat tarzları ile İslam'ı mecz etme amacıyla kurulmuştur. Bu bağlamda Yesevilik'in Türklere özgü bir ekol olduğu ifade edilebilir. Bu özgünlük sadece Nakşilik ve dolayısıyla baskın Sünni grupların

yanında Bektaşiliği de besleyen bir tasavvufi yol haline gelmiştir.¹ Günümüzde Kazakistan sınırları içerisinde bulunan Türkistan'da kurulan Yesevilik daha sonra Horasan Eksenini (Afganistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, İran) takip ederek Anadolu'ya kadar uzanmıştır.

Bu bağlamda Batı Türkleri arasındaki Yesevilik etkisi, Osmanlı'nın kuruluşundan da evvel, Hazar kıyılarından Balkanlara kadar uzanmıştır. Bu yerleşim hareketinin en temel etkisinin Moğol istilası olduğu kabul edilse de (Bice 2014: 316) Yeseviliğin tebliğ ve temsil kabiliyetinin tüm coğrafyalarda kabul görmesi için bir fırsat olarak da algılandığı düşünülebilir. Bu görüşün doğruluğu, askeri güçle yapılamayan dini tebliğin dervişlerce yapılması ve halkların İslamiyet'e girmeleri ile test edilmiştir. Batı Türkleri arasındaki ikinci bir tarikat olan Bektaşilik de Yeseviliğin bir kolu olduğu görüşünden hareketle Anadolu'nun şekillenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda Yesevilik ve Bektaşilik'te benzer olarak Arapça ve Farsça değil Türkçe zikir törenleri yapılmış, Bektaşî nefesleri aynı Yesevi hikmetlerindeki gibi halk edebiyatı şiir vezniyle yazılmış ve musiki ile zenginleştirilmiştir (Bice 2014: 319).

Bununla birlikte Yeseviliğin Türkler tarafından kabul görmesindeki en önemli etmenlerden birisi, dervişlerce İslamiyet'in bir kurallar bütünü olarak tanıtılmasından ziyade tasavvuf ilmine dayanarak geniş, kalp ve niyet odaklı, sevgi ve saygı temelli bir çerçevede ele alınmasıdır. Böylece lidere itaat Türkler için önemli bir hususiyet iken İslamiyet'ten sonrası da derviş ve müşşide itaat olarak devam etmiş ve böylelikle kitleler İslamlaşmışlardır (Bardakçı 2011).

Ahmed Yesevi'ye göre toplumun en orta seviyesine göre hitap edilmesi gerekir. Böylece Yesevilik'teki tüm hikmetler basit ve yerel anlayışa uygun bir retorikle ifade edilmiştir. Genel olarak kulların ahlaki olgunlukları, sosyal hayattaki birlik ve yardımlaşmanın önemi, evrensel insan hak ve değerleri, inanç ve ifade hürriyeti savunulmuştur (Eraslan 1995: 55). Bununla birlikte hem aileye hem topluma hem de millet ve devlete faydalı bir insan olabilmek için Kur'an ve Hadis'te ifade edilen kurallara uymayı, müşşitlerin sözünü dinlemeyi ve onların gözetiminde nefis/hayat mücadelesi yapmayı öğütlemiş (Bardakçı 2011: 19), hem müşşidin hem de müridin tüm ve esas çabasının hedefinde güzel ahlakın toplumca yaşanması olduğu kabul edilmiştir.

Bu noktalardan hareketle Yesevilik içinde barındırdığı basitlik ve sadelik sayesinde diğer tarikatlar gibi tarihi süreç içerisinde değişime uğramamıştır. Bu farklılık Yeseviliğin tarihin tüm dönemlerinde aynı kriterler dâhilinde tebliğ faaliyetinde bulunduğunu ve yine bu kriterler dâhilinde kabul edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte Ahmed Yesevi'nin Orta Asya'nın derinliklerinden Balkanlara kadar uzanan bölgedeki farklı din, kültür ve ırktaki insanlar üzerinde etkin olmasının en temel sebeplerinden birisi onun İslam'ın temelini bireysel bir davranış hürriyeti esası üzerine kurmasından kaynaklanmaktadır (Yıldırım 2014). Dolayısıyla Ahmed Yesevi, Türk İslam sentezini yakalayabilmek için Türklerin kabul edegeldiği töre, yasa, inanç ve değerleri İslam ile mecz etmiştir (Kenjetay 1999: 121). Bu bağlamda Ahmed Yesevi'nin kurduğu tarikat ile elde edilen Türk-İslam birikimi günümüze kadar varlığını koruyabilmiştir (Türer 1996: 227).

Yesevilik'te ahlaki olgunluk ve davranış hürriyetine ulaşmanın en temel şartları; ölmeden ölmek ve hakkı bilmek için ilkin kendin bilmek ilkeleridir. Bununla birlikte herhangi bir siyasi ya da toplumsal iş ve hizmetler ilk olarak ahlaki prensiplere, insan hak ve özgürlüklerine saygı

1 Anadolu'nun ve Rumeli'nin Türkmen muhitlerinde geniş bir yayılma sahası bulunan Bektaşî tarikatı kendisini Ahmed Yesevi geleneğine bağlar (Gölpınarlı'dan akt. Baş 2011: 32). Ayrıca Yesevilik'teki inanç sistemi dört kapı (Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat) kırk makamdan oluşmakta iken Anadolu'da Hacı Bektaş Veli tarafından da bu ilkeler çok az değişikliklerle devam etmiştir (Güzel 1992: 33-43; Korkmaz 2001: 325-355).

duymaya ve adalete dayanmalı aynı zamanda evrensel olmalıdır (Yıldırım 2014). Bu ilkelerin uygulanmasıyla bireysel bazda başlayan iyileşmenin esas önemi bu iyileşmenin topluma sirayet etmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Yeseviliğin en önemli misyonlarından birisi toplumların birlik, güven ve güvenliklerinin sağlanmasıdır.

Bu noktalardan hareketle Yesevilik yolu İslam'ın içerisinde basitlik ve dürüstlüğü esas almış ve en temelde birey ve toplumların güven ve güvenliklerini sağlamayı amaç edinmiş bir tasavvufi harekettir. Bu harekete ivme kazandıran yegâne aktör ise derviş olarak tabir edilen ve Yeseviliği içselleştirmiş din adamları ve akil kişilerdir. Dolayısıyla Türk dünyasının bu değerinin günümüz ulusal ve uluslararası ilişkilerinde bir barış ve güvenlik hedefi için kullanılması son derece elzemdir. Bu kullanımın modelinden önce Türk dünyasının içinde bulunduğu durumu genel hatlarıyla gözler önüne sermek gerekmektedir.

TÜRK DÜNYASININ SORUNLARI

Bu bölümde Türk dünyasının içinde bulunduğu problemler genel hatlarıyla ele alınacaktır. Dolayısıyla bu bölüm Türkeli'ndeki majör sorunların fotoğrafını çekmekle sınırlıdır. Bununla birlikte ele alınan sorunların ayrıntılı analizleri yapılmayacak; sorunların her alandan ve çeşitli olmasına özen gösterilecektir. Çalışmada Türk dünyasından/Türkeli'nden kasıt Balkanlardan başlayarak Türkiye, Orta Asya, Rusya Federasyonu ve Çin'e kadar olan coğrafya içerisinde yaşayan Türk ırkına mensup halklardır. Bununla birlikte Türk diasporası olarak ifade edilecek başta Avrupa Türkleri de Türk dünyasının içerisinde yerini almıştır.² Bu dünyanın bağımsız devletleri Türkmenistan, Türkiye, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Azerbaycan'dır. Yaklaşık 180 milyon Türk'ün yaşadığı bu coğrafya aşağıdaki gibidir.

Tablo: Türk Dünyası

² İlgili değerlendirme için bkz. Yalçıntaş (2014).

Atatürk'e göre (1980: 537-538) Türk dünyası şudur: *Türk Milleti Asya'nın garbında ve Avrupa'nın şarkında olmak üzere kara ve deniz sınırlarıyla ayırt edilmiş, dünyaca tanınmış, büyük bir yurttadır. Onun adına 'Türkelî' derler. Türk yurdu daha çok büyüktür. Yakın ve uzak zamanlar düşünülürse Türk'e yurtluk etmemiş bir kıt'a yoktur. Bütün dünyada, Asya, Avrupa ve Afrika Türk atalarına yurt olmuştur. Bu hakikatler eski ve hususiyetle yeni tarih vesikalarıyla malumdur. Fakat bugünkü Türk Milleti, varlığı için bugünkü yurdundan memnundur. Çünkü Türk, derin ve şanlı geçmişin, büyük kudretli atalarının mukaddes miraslarını bu yurttan muhafaza edebileceğinden, o mirasları, şimdiye kadar olduğundan çok daha fazla zenginleştireceğinden emindir.*

Bu veciz ifadeye rağmen günümüzde Türk dünyasının içinde bulunduğu durum çok karmaşık faktörlerin birleşmesiyle meydana gelse de genel olarak Türkelî, çok uzun bir yüzyılı geride bırakarak günümüze ulaşmıştır. Bu bağlamda Türkelî; yirminci yüzyılın başından itibaren Osmanlı'nın çöküşü ve paylaşılma mücadelesi, Rusya'da Bolşevik İhtilali sonrası Orta Asya'daki Türk topluluklarının Sovyet hâkimiyetine girmesi, bu dönemde -başta dil ve alfabe alanında olmak üzere- asimilasyon, sürgün ve göç politikaları, Türk soyluların İslamiyet'ten kopuşları, Sovyetlerin yıkılışı sonrası ortaya çıkan egemenlik sorunları, enerji kaynakları ve boru hatlarının tesisi ve güvenliği, özerk bölgelerin durumları, küreselleşmenin derin etkisiyle ortak dil ve tarihten uzaklaşması gibi sorunlar ile mücadele etmeye çalışmıştır.

Bu noktalardan hareketle bağımsız Türk devletleri dışında yaşayan Türklerin en önemli sorunu asimilasyondur. Özellikle Çin'deki Uygur ve Kazak Türkleri ile İran'daki Türklerin temel hak ve özgürlüklerinde sıkıntılar vardır. Doğu Türkistan'daki zorunlu göç politikası sonucu azalan Türk oranı, İslam'ın yaşanmasındaki sıkıntılar, siyasi ve sosyal alandaki eşitsizlikler, anadilde eğitim, kamu görevlerinde istihdam gibi konularda ciddi sıkıntılar vardır (Kul 2013). İran'da ise Türkler, Azeri kimliği altında mezhep birliğinin katkısıyla Fars kimliğini kabul etmişlerse de özellikle Sünnî Türk grupların anadilde eğitim ve sivil toplum örgütlenmesi gibi hakları yoktur (Okyar 2014a). Almanya merkezli Avrupa'daki Türk diasporasının asimilasyon politikalarına maruz kaldıklarıyla ilgili eleştiriler olsa da bu grubun entegrasyon politikası kapsamında değerlendirildiği savunulmaktadır (Erdoğan 2015). İkinci ve üçüncü nesil gurbetçiler de bu entegrasyonu kabul etmiş ve kendilerini buldukları ülke vatandaşları olarak kimliklenmişlerdir (Dinçer 2014). Irak ve Suriye'deki Türklerin durumu da bölgedeki vekâlet savaşı nedeniyle kanıksanmıştır.³ Rusya'da yaklaşık 10 milyon civarındaki Türk nüfusun önemli bir kısmı Müslüman değildir. Özellikle Gagavuzlar, Çuvaşlar ve Başkurtlar Hristiyan iken Yakut ve Altaylar ise pagandır (Yiğit 2012). Bu dini farklılık Türklerin Ruslaşması için Hristiyan kimliği kullanılmasıyla kolaylaşmaktadır.

Diğer bir sorun nüfus artış hızıdır. Ülkemiz dâhil Türkelî'nin hemen tamamında nüfus artış hızı düşüktür.⁴ Özellikle Azerbaycan dünyada kürtaj oranının en yüksek olduğu ülke konumundadır. Burada erkek çocuğun daha kıymetli olduğu önyargısından hareketle ülkedeki kız bebek doğumlarının yaklaşık yüzde 10'u kürtajla yok edilmektedir (Aljazeera 2013). Doğu Türkistan'da ise tek çocuk programı nedeniyle kısırlaştırma ve zorunlu kürtaj uygulanmaktadır (Sayın ve Koçak 2017: 13). Özbekistan'da ise kısırlaştırma bir devlet politikası haline gelmiş durumdadır. Türkiye'den sonra en yüksek nüfusa sahip Özbekistan'da (30 milyon) her doktor için aylık kısırlaştırma kotaları dahi mevcuttur (BBC 2012).

3 Irak Türkleriyle ilgili bir değerlendirme için bkz. Hürmüzlü (2014).

4 Türkelî'nin dünya sıralamasında nüfus artış hızı oranları şöyledir: Kazakistan 98. Türkiye 101. Türkmenistan 104. Azerbaycan 114. Kırgızistan 120. Özbekistan 122. (CIA 2013).

Ekonomi ve siyasi istikrarla yakından ilgili diğerk bir sorun ise göçtür. Özellikle Orta Asya'daki ülkelerden Rusya'ya büyük bir işçi akını vardır (Nogayev 2012). Rusya'nın hem *lingua franka* hem de en büyük pazar olmasından hareketle bu anlaşılabilir bir durum olsa da özellikle Rusya'da Türklere karşı baş gösteren neo-Nazi saldırıları önemli bir sorundur. Avrupa ve Balkanlardaki Türklerin yabancı olmadıkları bu saldırılar Rusya'da da gerçekleşmektedir (Özsağlam 2012). Bu grupların en önemli motivasyon sebebi ise başta Türkler olmak üzere göçmenlerin suç oranlarını artırması ve ucuz işgücü sonucu yerlilerin rekabet edememesidir (Haberrus 2013). Ülkemizi ilgilendiren bir örnek de Suriye'deki vekâlet savaşından kaçan Suriyeli ve Iraklı göçmenlerin ülkemizde misafir edilmesi gerçeğidir. İçlerinde düşük oranda Türkmenlerin de olduğu bu iltica güruhu yaklaşık 3 milyon nüfusuyla Türkiye'nin kodlarıyla oynamakta ve bir güvenlik sorunu haline gelmek üzeredir.

Bölgedeki en yaygın ve önemli bir diğerk sorun ise demokrasi eksikliğidir. Freedomhouse (2015) Özgürlük İndeksine göre Türki cumhuriyetlerden sadece Türkiye ve Kırgızistan kısmen özgür iken Kazakistan, Azerbaycan, Özbekistan ve Türkmenistan özgür olmayan statüdeki ülkelerimizdir. Devamla The Economist Demokrasi İndeksine göre (2015) 167 ülke içinde Kırgızistan 93, Türkiye 97, Kazakistan 140, Azerbaycan 149, Özbekistan 158 ev Türkmenistan 162. sıradadırlar.

Diğerk bir konu ise bölgedeki hegemonik mücadeledir. Zira Türkelî, ABD'nin 2001'de Afganistan'ı işgal etmesiyle birlikte ABD, Çin ve Rusya arasında bir güç mücadele arenasına dönüşmüştür. ABD kaynaklı bir yoruma göre (Robbins 1994: 43) Türkelî'nin elinde bulunan ipek boru hatlarını kontrol eden dünyayı kontrol eder hipotezi günümüzde dahi geçerliliğini sürdürmektedir. Bu bağlamda Çin'in bitmek bilmez ve bilmeyecek enerji ihtiyacını giderebilmesinin en önemli yolu Türkelî'ndeki hegemonyasını güçlendirmek iken aynı amaç için Rusya ise batıyı dengelemek için enerji arzını bir silah olarak kullanmakta ve bölgedeki baskın güç konumunu kaybetmek istememektedir (Kamalov 2011). ABD ise bu iki süper gücü en optimum şekilde dengeleyebilmek için özellikle stratejik özelliği nedeniyle askerlerini bulundurduğu Afganistan'ı işgal etmiş ve bölgedeki ülkelerle ekonomik ilişkilerini, Trans-Pasifik Ortaklığı örneğinde olduğu gibi Şangay İşbirliği Örgütü'ne alternatifler kurarak, sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Dolayısıyla bu mücadelelerin arasında edilgen olarak kalan Türk cumhuriyetleri uluslararası arenada etken haline gelememektedirler.

Türk dünyasının sorunlarından bir diğerk ise dil ve alfabe birliğinin olmamasıdır. Türkelî'nin aynı alfabe üzerinde birleşmeleri başta sosyokültürel ilişkilerin güçlenmesi olmak üzere büyük bir dünyanın algı ve anlam birliğini de kuvvetlendirecektir. Devamla Türk dünyasının ortak bir alfabesi olduğunda aralarında daha kolay iletişim sağlayacakları muhakkaktır. Soğuk Savaş döneminde Sovyet coğrafyasında yaşayan Türk toplumları için dil, bir birleştirici unsur olduğu kadar ulusların kimlik aracı olsa da Türkiye Latin Alfabesini kabul edince aradaki iletişimi koparmak için Sovyetler Birliği'nde yaşayan Türkler zorla Kiril Alfabesi'ne geçirilmişlerdir. Dolayısıyla Kiril Alfabesi Rusya'da yaşayan Türk halkları tarafından kendiliklerinden kabul edilmemiştir. Bu bağlamda Sovyetler Birliği'nde yaşayan Türkler Kiril Alfabesine sahip çıkmak ve yaşatmak zorunda bırakılmışlardır (Aslan 2009). Rus coğrafyasındaki Türkçülüğün savunucusu olarak Türk dünyasının dilde birlik fikrine "tercüman" olan İsmail Gaspıralı vasıtasıyla bu konuda önemli bir ivme sağlanmış,⁵ günümüze kadar da bu fikir tartışılmıştır.⁶ Bu ivmenin bir sonucu olarak Sovyetlerin yıkılmasından hemen sonra Kiril alfabesini asimilasyon aracı olarak gören Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan

5 Gaspıralı'nın fikri altyapısı için bkz. Toker (2004).

6 Bu konu hakkında önemli bir tarihi analiz için bkz. Belge (1982).

devletleri bu alfabeden çıkıp Latin Alfabesine geçiş yapmışlardır. Kırgızistan ve Tacikistan halen Kiril alfabesini kullansa da Kazakistan 2018 yılından itibaren Latin alfabeğe geçme çalışmasının başlayacağını ve 2025'te geçileceğini açıklamıştır.⁷ Ayrıca Türkelî'nde ortak bir kültürün ikili-çoklu kültür ve eğitim anlaşmalarıyla tabana teşmil edilebilmesi,⁸ üniversiteler arasında işbirliğinin artırılması gibi gelişmeler önemli ortaklıkların önünü açacaktır. Bu sorunlardan hareketle Türk dünyasının içerisinde olduğu sorunlara karşılık çözüm için ortaya koyduğu çabalar da vardır.

TÜRK DÜNYASININ ÇÖZÜM ÇABALARI

Aynı coğrafya, din, tarih veyahut dili paylaşan ülkeler arasında işbirliklerinin olması doğal ve yaygın bir çabadır. Bu bağlamda; Avrupa kıtası boyunca insan hakları ve demokrasinin savunuculuğunu yapmaya çalışan Avrupa Konseyi, İngiltere'nin bir süre sömürgesi veya parçası olmuş ülkeler arası ekonomik ilişkileri artırmayı hedefleyen İngiliz Milletler Topluluğu, 22 Arap ülkesi arasındaki ekonomik, kültürel, siyasi ve sosyal ilişkileri düzenlemeyi hedefleyen, bununla birlikte üye ülkeler arasında ortak pazarın da kurulduğu bir uluslararası örgüt olan Arap Birliği, 57 üyeli ve İslam ülkelerini tek bir çatı altından toplamayı başarmış, üyeler arasında ekonomik, ticari, mali, bilimsel, kültürel ve dini/fıkhi işbirliği ve ortaklığı artırmayı hedefleyen İslam İşbirliği Teşkilatı, Fransız kültürünün Fransa'nın tarihteki sömürgelerinde devam etmesini amaçlayan ve fakat günümüzde etkisini iyice kaybetmiş olan Frankofon Birliği örnek olarak gösterilebilir.

Bu örneklerden hareketle Kazakistan cumhurbaşkanı Nazarbayev, 2005 yılında Türk dünyasının içinde bulunduğu tarihi, kültürel, ekolojik, ulusal ve uluslararası sorunların ortak olduğunu ifade etmiş; batının daha da gelişebilmesi için ihtiyaç duyduğu enerjinin temin edildiği bir coğrafya olmaktan öteye gidilmesi gerektiğini ilan etmiştir. Bununla birlikte Nazarbayev; Türkelî'ndeki terörizm ve güvenlik sorunlarının ülkeleri olumsuz etkilediğini belirtmiş ve tüm bu sorunların bağımsız Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin (Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan) arasında Orta Asya Devletler Birliği kurulmasını teklif etmiştir. Bu ülkeler arasında entegrasyon sağlanacak ve AB modelindeki gibi ortak para ve ortak pazar kurulacaktır.

Bu hedef doğrultusunda Türk Dünyasında mevcut problemlerin ortak bir platformda çözüm yollarının tartışılabilmesi ve kapsamlı işbirliğinin sağlanması amacıyla Kazakistan önderliğinde Türk Keneşi/Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (TDİK), 3 Ekim 2009'da Nahçıvan'da imzalanan Nahçıvan Antlaşması ile Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye arasında kurulmuş bir uluslararası örgüttür.⁹ Örgütün, Nahçıvan Antlaşması'nın 2. maddesinde ortaya konulan temel amaç ve görevleri şunlardır:¹⁰

- i. Taraflar arasında *karşılıklı güvenin* güçlendirilmesi;
- ii. Bölge ve bölge dışında *barışın korunması*;
- iii. Dış politika konularında *ortak tutumlar* benimsenmesi;
- iv. Uluslararası terörizm, ayrılıkçılık, aşırılık ve sınır ötesi suçlarla mücadele için *eylemlerin koordine edilmesi*;

7 Bkz. <https://tr.sputniknews.com/yasam/201704121028046326-kazakistan-latin-alfabe-gecis-karari/>

8 Bu konuyla ilgili ayrıntılı bir öneri listesi için bkz. Kara (2014). Türkiye'nin Türk dünyasındaki eğitim-öğretim faaliyetleriyle ilgili ayrıntılı bir okuma için bkz. Yazgan (2011).

9 Bkz. <http://www.turkkon.org/tr-TR/AnaSayfa>

10 Bkz. http://www.turkkon.org/Assets/dokuman/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf

- v. Ortak amaçlarla ilgili her alanda etkili *bölgesel ve ikili işbirliğinin* geliştirilmesi;
- vi. *Ticaret ve yatırım* için uygun koşulların yaratılması;
- vii. Kapsamlı ve dengeli bir ekonomik *büyüme*, sosyal ve kültürel *gelişimin* amaçlanması;
- viii. Hukukun üstünlüğünün sağlanması, iyi yönetim ve *insan haklarının korunması* konularının tartışılması;
- ix. Bilim, teknoloji, eğitim ve kültür alanlarında *etkileşimin genişletilmesi*;
- x. Kitle iletişim araçlarıyla etkileşimin ve *daha yoğun bir iletişimin* teşvik edilmesi;
- xi. Hukuki konularda bilgi değişimi ve *adli işbirliğinin* teşvik edilmesi.

Bu noktalardan hareketle Türk Keneşi, devletlerarası turizm, diaspora, kültür, eğitim ve bilim, gümrük ve ulaştırma, ekonomik ve siyasi işbirlikleri çerçevesinde politikalarını yürütmektedir. *Siyasi işbirlikleri bağlamında*; bölgede siyasi alanda ciddi sorunlar yaşayan ülkeler ile ilgili ortak tutum kararları alınması (Afganistan ve Mısır örneklerindeki gibi), uluslararası örgütlerde üye ülke Dışişleri Bakanlarınca ortak açıklama yapılması, genç diplomatların ortak eğitim programlarının düzenlenmesi ve üye ülkelerde düzenlenen seçimlerin adil, şeffaf ve demokratik bir şekilde gerçekleştirilmesini teminen seçim gözlem misyonu faaliyetleri sayılabilir. *Ekonomik işbirlikleri bağlamında*; üye ülkeler arasında yatırım ortamının iyileştirilmesi, ekonominin çeşitlendirilmesi ve girişimciliğin teşviki konularında çalışma grupları kurulmuş, karşılıklı yatırımların artırılması ve üye ülkelerin özel sektörleri arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla Türk Konseyi bünyesinde bir "Ortak Yatırım Portalı" hayata geçmiş, İş Konseyi kurularak üye ülkelerde faaliyette bulunan girişimciler bir araya gelerek işbirliğinin tesisi ve sürekliliği sağlanmaya çalışılmış ve böylece ortak pazarın temellerinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Gümrük konusunda birliğin sağlanabilmesi için Gümrük Çalışma Grubu kurulmuş, ulaştırma alanındaki verimliliğin artması için ise Ulaştırma Çalışma Grubu kurulmuş, Kardeş Limanlar uygulamasıyla ticaretin hacmi artırılmaya çalışılmıştır. *Kültür, eğitim ve bilim işbirliği bağlamında* üye ülke dillerinin seçmeli ders/kurs olarak sunulması, üye ülkeler arasında orta öğretim/lise düzeyinde kısa süreli karşılıklı öğrenci ziyaretlerinin başlatılması, mesleki ve teknik eğitim alanında işbirliği, Türkoloji alanında çalışan lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin akademik çalışmalarının teşviki için özel burslar da dâhil çeşitli imkânların sağlanması, eğitim kurumları ile kültür merkezlerinin karşılıklı olarak desteklenmesi, Türk Konseyi bünyesinde üye ülkeler arasında ortak terminoloji geliştirilmesi, farklı uzmanlık alanlarında sözlüklerin hazırlanması, öğrenci ve öğretim görevlileri arasında değişim programları (Orhun Süreci), ortak eğitim televizyonu kanalı kurulması, Türk tarihindeki kahramanları tanıtan animasyonların hazırlanması, Türk dünyasıyla ilgili ortak bilimsel araştırmalara finansal katkı sağlamak üzere hayata geçirilmesi planlanan Bilimsel Araştırma Fonu, geleneksel Türk oyun ve sporlarının dünyaya tanıtımı gibi çalışmalar yürütülmektedir. *Diaspora işbirliği bağlamında* üye ülkelerin imajının uluslararası arenada iyileştirilmesi ve Türk halklarının yaşadığı ülkelerdeki kamuoyu oluşturulabilmesi amacıyla diasporalar ortak eylem stratejisi kabul edilmiştir. *Turizm işbirliği bağlamında* üye ülkeler arasında turistik ziyaretlerin arttırılmasının yanı sıra tarihi İpek Yolu'nun üzerinde yer alan üye ülkelerin tarihi ve kültürel zenginlikleri ile doğal güzelliklerinin tanıtımı ve Türk dünyasına özgü kültürel ve düşünsel değerlerin, geleneksel el sanatları ile dans ve müziklerinin dünyayla paylaşımı hedeflenmektedir. *Uluslararası işbirliği bağlamında* ise İslam İşbirliği Teşkilatı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı ve Birleşmiş Milletler ile ilişkiler sürdürülmektedir. Bunlara ek olarak üye ülkeler arası karşılıklı ekonomik büyüme

ve bütünleşme, enerji dışı sahaların geliştirilmesi, ortak pazar ve serbest ticaret bölgelerinin kurulması, ortak hastaneler, üniversiteler ve kültür merkezlerinin kurulması, askeri ve istihbari işbirliği gibi alanlarda da yakın temas halinde olunması önerilebilir.

Lakin tüm bu önerilerin motivasyon kaynağı eksiktir. Zira Sovyetlerin yıkılmasından beridir ilişkileri yavaş ilerleyen, aynı zamanda Nazarbayev'in birlik mesajının ardından geçen on iki yıla rağmen atılan adımlar yeterli değildir. Çalışmaya göre bu sorunun en önemli sebeplerinden biri olarak Türk kültür ve geleneğinde önemli bir yere sahip olan derviş ve hikmet sahibi bilgelerin siyasi, sosyal ve ekonomik alanda görünür olmamaları yatmaktadır. Buna rağmen günümüzde bu görünürlük meselesi Türk Konseyi'ne bağlı Aksakallar Keneşi tarafından ifa edilmeye çalışılmaktadır.

Aksakallar Keneşi

Bu konsey Nahçıvan Antlaşmasıyla kurulmuş bir danışma meclisidir. Aksakallar Konseyi Tüzüğü'ne göre Konseyin ana amaçları ve görevleri şunlardır:

- i. Türk Konseyi Dışişleri Bakanları Konseyi ve Devlet Başkanları Konseyi'ne, işbirliği geliştirilmesi amacıyla görüş, öneri, pratik tavsiyeler, kavramlar, analitik ve bilgilendirici belgeler, eylem planları, programlar ve raporlar sunmak;
- ii. Devlet yetkilileri, STK'lar, akademik ve ticari çevreler ile Üye Devletlerin diğer ilgili kurumlarının temsilcilerinin katılımıyla Üye Devletler arasında işbirliği ve anlayışın geliştirilmesi konusunu tartışmak için çalışma gruplarının oluşturulması;
- iii. Üye Devletlerin halklarının tarih, kültür, dil ve geleneklerinin yüksek manevi-ahlaki değerlerinin desteklenmesi, korunması ve geliştirilmesi;
- iv. Üye Devletler arasında işbirliği ve anlayışı ilerletmeyi amaçlayan uluslararası konferanslara, seminerlere, çalıştaylara ve diğer girişimlere katılmak;
- v. Taslak programların, planların, raporların yanı sıra faaliyetleri hakkında tahmin, bütçe ve mali raporun tartışılması ve benimsenmesi.

Tüzüğe göre bu konseyde her üye devletin bir temsilcisi olacak, yılda iki kez toplanacak, kararları ve önerileri ise tavsiye niteliğinde olacaktır. Hem tüzük hem de Konseyin faaliyetleri incelendiğinde Konseyin toplantı yapıp rapor hazırlamak dışında bir misyonu neredeyse yoktur. Bu bağlamda Türk dünyasında devlet gücü dışında kullanılabilir en etkin aktör potansiyeline sahip Aksakallar Konseyi, alana inmeden, sadece bir danışma ve tavsiye verme birimi olarak edilgen kalmıştır.

ÖNERİ

Yeryüzümüz ve başta Türk/İslam dünyası, belki de tarihin hiçbir döneminde tecrübe etmediği kadar sorunlar ile boğuşmaktadır. Bu bağlamda eşitsiz/adil olmayan gelir ve kaynak dağılımı sonucu oluşan trajikomik dengesizlik (dünyanın en zengin sekiz kişisi dünyanın kalan yarısından daha zengindir!), Suriye Vekâlet Savaşı, IŞİD ve El Kaide terör örgütlerinin devlet mesabesinde güce erişiyor olmaları, Arap Hazanı süreci, Mısır'da ve Türkiye'deki darbe girişimleri, Afrika'da Boko Haram ve Eş Şebab gibi, barış dini İslam'ı temsil ettiğini belirten vahşet örgütleri, bununla birlikte Transatlantik ve Transpasifik Ticaret Ortaklıkları ile kurulmaya çalışılan, ABD merkezli, Asya'yı ekonomik yönden ötekileştirme çabaları, Filistin meselesi, Şii-Sünni çatışmasının en önemli ülkeleri olan İran ve Suudi Arabistan'ın sonuçlanmayacak haklılık mücadelesi, İslami yönetimi esas almış ülkelerdeki açık, yolsuzluk

ve insan hakları ihlalleri, Asya'da Rusya'nın alternatifsiz ve baskın askeri gücü, Çin'in ise ekonomik baskınlığı, Çin ve Rusya'nın egemenlik bölgelerinde yaşayan Türklerin literatürde yer alan ve almayan problemleri gibi çatışma konuları ve bölgeleri insanlık olarak bize şu gerçeği fısıldamaktadır: *Radikal önlemler alınmazsa dünyadaki ve özellikle Avrasya'daki çatışmalar artarak devam edecektir.*

İnsanlık için beliren bu hayati riske karşı en sağlam ve radikal önlemlerin alınması hedefiyle, dini pratikler ile çözümü esas alan ve Yesevilik yolunu takip eden bir Keneş-i Dervişân Kurumu, Türkeli özelinde ihdas edilmelidir. Zira Yesevilik, içinde bulundurduğu hoşgörü ve itimat kriterleriyle insanlar için zordan ziyade saygı ve kabulü hedef edinmiş bir yoldur. Bununla birlikte hem Şii hem de Sünni dünyada kabul görmüş en önemli tasavvufi harekettir. Ayrıca Türk tarihinde de izleri görüldüğü üzere itaat, Türkler için önemli bir hususiyet iken İslamiyet'ten sonrası da derviş ve mürşide itaat önemli bir hususiyet olarak devam etmiştir. Ahlaki olgunluk, birlik ve yardımlaşma, insan haklarının korunması ve ifade hürriyeti gibi evrensel değerleri ön plana çıkardığı için dervişlik modeliyle Türk İslam sentezi sağlanabilecek ve Türkeli'ndeki sorunlar bu bakiyeden gelen güven ile yeniden ele alınarak çözülebilecektir.

Dervişlerin görünür olabilmelerinin en önemli anahtarı ise Yesevilik'ten süzülen dini kimliklerini kullanmalarındır. Zira Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan Sünni yoğun ülkeler iken Azerbaycan Şii yoğun bir ülkedir. Bu bağlamda her ülkenin kendi mezhep yoğunluğuna göre oluşturulacak Dervişler Heyeti, Türk halklarının en değer verdiği kavramlardan biri olan dindara saygı ile sorunlarına yapıcı çözümler bulmalıdırlar.

Bu bağlamda Keneş-i Dervişân'ın çalışma alanı ilk önce Türkeli'ndeki problemler olmalıdır. Yukarıda da ifade edildiği üzere Türk dünyasını rencide ve tehdit eden tüm sorunlarda Dervişan Konseyi bir tavsiye ve arabuluculuk makamı olarak görev yapmalıdır. Lakin Aksakallar Heyeti, tavsiyelerini üye ülke devlet başkanlarına yaparken Dervişan Konseyi ise tavsiyelerini topluma ve bireylere yapmalıdır. Bunun için ise her üye ülkenin belirleyeceği Başderviş'in altında kurumsallaşmış *memleket dervişleri* olmalıdır. Bu dervişler hem şikâyet üzerine hem de re'sen hareket ederek içinde buldukları toplumun ekonomik, dini, siyasi, kültürel vb. sorunlarını gündemlerine almalı; ilk olarak bu sorunun Türk dünyası ile ilgili yönlerini tespit etmeli ve çözüm kriterleri ortaya koymalı, ardından bu sorunların İslam toplumu/ümme için muhtemel zarar ve önemleri tespit edilmelidir. Tüm bu tespitler sonrası hazırlanan raporlar Başderviş eliyle Dervişan Konseyinde tartışılmalı ve devlet başkanlarına iletilerek ülke meclisleri çatısı altında kanuni düzenlemelerin yapılması sağlanmalıdır.

Bu heyet, ülke içindeki gelir ve kaynak eşitsizliğinden birey ve toplulukların hak arama mücadelelerine kadar demokratik kanalların açık tutulmasını gözetmelidir. Bununla birlikte özellikle İslam dininin siyasi maksatlar için kullanılmasının en kanlı yüzü olan terörizme karşı ortak bir tavır alınmalı, mağduriyet ve propaganda temelli teröre katılımın şartları dervişler heyetinin mülki idareyle ortak çalışması sonucunda bertaraf edilebilmelidir.¹¹

SONUÇ

Uluslararası güvenliğin sağlanabilmesi için ilgili küresel ve bölgesel örgütlerin çabaları önemli bir faktördür. Buna rağmen bu örgütlerin halkın içerisinde her zaman ve mekânda

11 Ülkemiz özelinde PKK ile mücadelede bu yöntem oldukça önem arz etmektedir. Zira bölgedeki sorunun çözümü için kullanılacak en önemli kriterin dindarlık ve dindar kişilerin görüş ve önerileri olduğu bilimsel çalışmalarda dahi ispat edilmiş bir gerçektir (Okyar 2014b).

temsil edilmeleri mümkün değildir. Oysa güvenlik ve refah artışı için toplumların periyodik olarak analizi\gözetimi ve toplumların özgürlük ve haklarını engelleyici sorunların bertaraf edilmesi gerekir.

Bu çalışmada Türk dünyasından hareketle Türkelî içerisindeki halkların refah ve güvenliklerinin artırılması için bir Keneş-i Dervîşan'ın kurulması gerektiği savunulmuştur. Böylece toplumun tüm sorunları, kendilerine itaat edilen ve saygı duyulan dervîşlerin tespitleriyle çözüm bulabilecektir. Böylelikle Türk dünyasında mevcut Aksakallar Heyetinin yukarıdan yukarıya tavsiye ettiği çözümlere karşılık Keneş-i Dervîşan ile aşağıdan yukarıya da tespit ve tavsiyeler dikkate alınacaktır.

Lakin bu modelde dikkat edilmesi gereken önemli bir hususiyet kişilerin din ve vicdan hürriyetleridir. Bu konu Türkelî'nde yaşayan ve Müslüman olmayan, Müslüman olsa da dervîşliği ya da dini tandanslı bir çözümü kabul etmeyen kişilere karşı ötekileştirici ve/veya marjinalize edici olmadan Yeseviliğin hoşgörü ve saygı esasları ile hareket edilmeli ve bu gruptakilerin meşru hak ve hürriyetlerine dokunulmamalıdır. Bu bağlamda birey ya da toplum kesimleri için dervîş heyetlerinin çözüm önerileri ihtiyari olmalıdır. Dikkat edilmesi gereken ikinci hususiyet ise devletlerin kutsal egemenlik ilkelerinin zarar görmemesi gerektiğidir. Zira ülke içinde faaliyet gösterecek dervîş heyetlerinin ülkelerin hukuki ve geleneksel kurallarına uymaları gerekmektedir.

Türkelî'ndeki sayısız problemler için önerilen bu modelin kısa bir süreç içerisinde uygulanması mümkün değildir. Bunun için demokratik kriterler çerçevesinde kamuoyu yoklamaları yapılmalı ve halkların görüşü alınmalı, son olarak parlamentoların kabul etmeleri esas olmalıdır. Bu şartların yerine gelmesi halinde Türk dünyası arasındaki ayrılıklar, sorunlar, işbirliği ve koordinasyon eksiklikleri azalacak ve AB misali (ve fakat sadece ekonomik ve dünyevi değil, insani ve manevi birleştiricilik esas alınarak) yeni bir uluslararası örgütlenmenin kapısı açılacaktır. Bu şartların sağlanamaması halinde ise Türk dünyasının kendi coğrafyasında dahi edilgen kalması kuvvetle muhtemeldir.

SUMMARY

In this study; it was aimed to interpret Ahmed Yesevi and his representatives in the framework of today's social and political needs from the perspective of international relations and to create a new model in an attempt to solve the increasingly distinctive issues of the otherness and conflict / terrorism problems in the Turkish world (Turkic). In this context rhetoric and practice of Yesevism is a model of conflict solution which may be reassessed today within the scope of universal and humanistic needs.

In the light of the findings attained, the hypothesis of this study will be based on the assumption that a new authentic model is needed for the solution of existing conflicts in the Turkish world. In this context, the motivational sources of the conflicts that arise in the Turkish world in general and their interactions with the concepts of religion / Islam, democracy and freedom have been scrutinized and the solutions efforts for the problems of Turkic world that some specific Turkic countries (Turkey, Iran, Azerbaijan, Kazakhstan, Turkmenistan, Uzbekistan and Kyrgyzstan) have tried to produce have been discussed along with causes and consequences of the relations between these countries and the missions that should be undertaken by Turkish world in the new world order. By the aid of data obtained from this discussion, wrong and non-objective concepts such as Islam and terrorism, Turkish World and deprivation, lack of education, backwardness which maintain their existence as a vicious cycle

in international system and which deeply affect all countries within Eurasia borders, may be eliminated by an upper authority which will be formed by basing on Yesevism notion, and ensuring a healthier management will be prioritized among the others in Turkish World. Within this context, main starting point of the study is to discuss how aforementioned idealist and even utopic results can be achieved in Turkish World.

As a result, it was argued that a Dervish committee should be established under the roof of the Turkish world with the aim of solving the democracy, welfare and security deficiencies of the Turkish World. Thus, all problems of the society shall be solved by the determinations of dervishes who are obeyed and respected. Determinations and suggestions of Kenesh-i Dervishan (Council of Dervishes) will be taken into consideration against the solutions suggested by the current Whitebeard Committee in Turkish World.

KAYNAKÇA

- ALJAZEERA Turk, "Azerbaycan'da cinsiyet tercihli kürtajlar", www.aljazeera.com.tr/haber/azerbaycanda-cinsiyet-tercihli-kurtajlar, 19 Aralık 2013.
- ANTELAVA, Natalia, "Özbek kadınlar zorla kısırlandırılıyor", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/04/120411_uzbek_women.shtml, 12 Nisan 2012.
- ASLAN, Betül (2009), "Sovyet Rusya Hakimiyetinde Yaşayan Türklerin Ortak "Birleştirilmiş Türk Alfabeti"den "Rus Kiril" Alfabetine Geçirilmesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16(40), ss. 357-374.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal (1980), *Atatürk*, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- BARDAKÇI, Mehmet Necmeddin (2011), "Hoca Ahmed Yesevi ve Muhiti", *İstem*, 9 (18), ss. 11-29.
- BAŞ, Eyüp (2011), "Ahmed Yesevi'nin Bektaşilik, Alevilik Üzerindeki Etkileri ve Osmanlı Dini Hayatındaki İzleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(2), ss. 21-53.
- BELGE, Murat (1982), "Türkçe Sorunu", *Yazko Edebiyat Dergisi*, Mayıs Sayısı.
- BİCE, Hayati (2014), *Pir-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- CIA (2013), *World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/download/download-2013/>.
- DİNÇER, Adnan (2014), "Avusturya'daki Türk Diasporası ve Sorunları", *Türk Diasporası ve Türk Dünyası Vizyon 2023*, Almagül İsina (Ed.), İstanbul: Tasam Yayınları, ss. 433-438.
- ERDOĞAN, M. Murat (2015), "Avrupa'da Türkiye Kökenli Göçmenler ve 'Euro-Turks-barometre' Araştırmaları", *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(1), ss. 108-148.
- FREEDOM HOUSE (2015), *Freedom In The World 2015*, https://freedomhouse.org/sites/default/files/01152015_FIW_2015_final.pdf
- GÜZEL, Abdurrahman (1991), "Ahmed Yesevi'nin Fakr-nâme'si ile Hacı Bektaş Veli'nin Makalatı Arasındaki Benzerlikler", *Milletlerarası Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, ss. 33-43.
- Haberrus Gazetesi, "Binlerce ırkçı Rusya'da göçmenlere karşı yürüdü", <http://haberrus.com/headline/2013/11/04/binlerce-irkci-rusyada-gocmenlere-karsi-yurudu.html>, 04 Kasım 2013.
- HÜR MÜZLÜ, Habib (2014), "Irak Türklerinin Siyasi Geleceği", *Türk Diasporası ve Türk Dünyası Vizyon 2023*, Almagül İsina (Ed.), İstanbul: Tasam Yayınları, ss. 225-230.
- KAMALOV, İlyas (2011), *Rusya'nın Orta Asya Politikaları Raporu*, http://www.ayu.edu.tr/static/kitaplar/rusya_ortaasya_raporu.pdf, Ankara.
- KARA, Abdulvahap (2014), "Türk Dünyasındaki Siyasi ve Ekonomik İşbirliğinin Güçlendirilmesinde Kültürel İlişkilerin Önemi", *Türk Diasporası ve Türk Dünyası Vizyon 2023*, Almagül İsina (Ed.), İstanbul: Tasam Yayınları, ss. 113-117.
- KEMAL, Eraslan (1995), "Ahmed-i Yesevi", *Erdem Dergisi*, 7(21), ss. 887-917.
- KENJETAY, Dossay (1999), "Hoca Ahmed Yesevi: Yaşadığı Devir, Şahsiyeti, Tarikatı ve Tesiri", *Tasavvuf İlimi ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1(2), ss. 99-121.
- KORKMAZ, Seyfullah (2001), "Ahmed Yesevi ve Hacı Bektaş Veli Aralarındaki Bağlar, Fikirleri, Tesirleri ve Türk İslâm Edebiyatına Katkıları", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 11, ss. 325-355.
- KUL, Ömer (2013), "Terör Üzerinden Global Savaş ve Sözde Uygur Terör Tehdidi (1990-2011)", *Türkiyat Mecmuası*, 23(2), ss.65-98.
- NOGAYEVA, Ainur (2012), "ABD, Rusya ve Çin'in Nüfuz Mücadelesinde Orta Asya: Araçlar ve Süreçler", *bilig*, S. 62, ss. 183-204.
- OKYAR, Onur (2014a), *İran ve Demokrasi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- OKYAR, Onur (2014b), "Teröre Destek ve Dindarlık ilişkisi: PKK Örneği", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 4(1), ss. 183-202.
- ÖZSAĞLAM, Muhittin Tolga (2012), "Nevval Sevindi ile röportaj: Rusya'da Yükselen Dazlaklar Ve İrkçılık", http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0112_rusyada_yukselen_dazlaklar.htm.
- ROBBINS, Gerald (1994), "The Post-Soviet Heartland: Reconsidering Mackinder", *Eurasian Studies*, 1(3), ss. 34-44.

- SAYIN, Yusuf ve Gamze KOÇAK (2017), "Müslüman Dünyanın Bir Sorun Alanı Olarak Doğu Türkistan Meselesi ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin İzlediği Politikalar", *Journal of Ottoman Civilization Studies*, 3(4), ss. 10-24.
- THE ECONOMIST, (2015), *Democracy Index 2015: Democracy in an age of anxiety*, http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2015.
- THE INSTITUTE FOR ECONOMICS AND PEACE, (2016), *Global Peace Index Report*, http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2016/06/GPI-2016-Report_2.pdf
- TOKER, Mustafa (2004), "İsmail Gaspıralı ve "Dilde Birlik" Fikri Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, ss. 31-45.
- TÜRER, Osman (1996), "Hoca Ahmed-i Yesevi'nin Türk-İslâm Tarihindeki Yeri ve Tasavvufi Şahsiyeti", *Ahmed-i Yesevi* (Haz. Mehmed Şeker, Necdet Yılmaz), İstanbul: Seha Neşriyat, ss. 223-255.
- UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, *Human Development Reports*, <http://hdr.undp.org/en/content/education-index>, 15 Kasım 2013.
- YALÇINTAŞ, Nevzat (2014), "Avrupa Birliğinde (AB) Türk Toplulukları", *Türk Diasporası ve Türk Dünyası Vizyon 2023*, Almagül İsina (Ed.), İstanbul: Tasam Yayınları, ss. 231-235.
- YAZGAN, Turan (2011), "Türkiye'nin Türk Dünyasındaki Eğitim-Öğretim Faaliyetleri" *Sosyoloji Konferansları*, 0 (31), ss. 13-35.
- YILDIRIM, Ahmet (2014), "Hoca Ahmed Yesevi: Düşünce Sistemi, Kaynakları ve Tesirleri", *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*, 26-28 Mayıs 2014, Eskişehir, Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB) Yayını, ss. 437-450.
- YİĞİT, Ali (2012), "Rusya Federasyonu'nda Yaşayan Türk Topluluklarının Anadillerini Kullanma Oranlarındaki Bölgesel Farklılıklar", *Journal of New World Sciences Academy*, 7(2), ss. 1017-1036.